

хнології та інформаційних технологій.

В результаті проведеного наукового дослідження встановлено, що основними рушійні сили біоекономіки : розвиток біотехнології; зростаюча потреба енергетики та промисловості в дешевій сировині, енергетична безпека; вирішення проблеми енергозбереження за рахунок розвитку біоенергетики; необхідність роз-

витку сільського господарства та регіонів, забезпечення зайнятості, здоров'я населення; забезпечення конкурентоспроможності в умовах глобалізації; забезпечення високоякісними харчовими продуктами. Такий підхід до розвитку біоекономіки вимагає чіткого поєднання екологічної, економічної та соціальної сфер розвитку суспільства.

Список використаної літератури:

1. Біоекономіка: аналіз світового розвитку та передумови для становлення в аграрному секторі економіки України [Текст] / О. Шуравська // Економіка України. - 2010. - № 10. - С. 63-73
2. Клайв Джеймс. Світовий стан комерціалізованих біотехнологічних / генетично модифікованих культур: 2000 – 2010 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isaaa.org/> - Міжнародна служба з впровадження агробіотехнологічних розробок (ISAAA)
3. Новіков В., Сидоров Ю., Швед О. Тенденції розвитку комерційної біотехнології, ISSN 0372 Вісник НАН України, 2008. - №2.- с.25-39.
4. The Bioeconomy to 2030: designing apolicyagenda (>oecd.org/futures/bioeconomy/2030).
5. <http://www.biofuelstp.eu/>

Дата надходження до редакції: 13.03.2013 р.

Рецензент: д.е.н., доцент Славкова О. П.

УДК 338.439:167.1

АГРОПРОДОВОЛЬЧА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

І. І. Княженко, Бердянський університет менеджменту і бізнесу

Відповідно до державної регуляторної політики вперше визначено агропродовольчу функцію держави та економіко-правовий механізм її реалізації в системі регулювання соціально – економічних процесів.

Ключові слова: держава, економіка, агропродовольча сфера, політика, функція, економіко-правовий механізм, регулювання

Актуальність дослідження. Здобуття Україною самостійності та становлення її як незалежної держави з ринковою економікою визначає необхідність впровадження комплексного реформування правових, економічних, соціальних, фінансових та управлінських відносин для ефективної реалізації господарського потенціалу на шляху сталого розвитку в системі глобалізації світової економіки. Сучасний стан та перспективи розвитку розвинених демократичних країн світу дозволяють віднести їх до соціально орієнтованих з високим державним регулюючим рівнем соціально-економічних процесів, які регламентуються загальним політичним устроєм держави та її окремими складовими у сферах економіки, права, соціальних відносин, освіти і науки, релігії та ін. Забезпечення реалізації основних політичних засад здійснюється через систему управління відповідно до визначених функцій держави. Відставання України в соціально-економічному та політичному розвитку від провідних країн світу спричиняє необхідність виконання як традиційних регулюючих функцій держави у сферах макро-економіки, фінансово-бюджетної, кредитно-грошової, національної безпеки, правопорядку, захисту соціальних прав тощо, так і впроваджен-

ня характерних функцій пов'язаних з глобалізацією світової економіки, становлення постіндустріального суспільства та сталого розвитку держави у тому числі: екологічної, наукової, освітньої, інституціональної, демографічної, ресурсної, інфраструктурної та ін..

Світові кризи в економіці та продовольчому забезпеченні, низький рівень соціального захисту населення України та довгостроковий занепад сільськогосподарського виробництва обумовили необхідність виділення окремого напрямку в політиці держави - аграрну політику, визначення якої не знайшло достатньої конкретизації в науково-практичному обґрунтуванні в системі функціональної діяльності держави та механізмів державного регулювання її реалізації, що і визначає актуальність дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є удосконалення методичних засад та науково-практичних рекомендацій з формування та реалізації аграрної політики в системі регулювання агропродовольчого виробництва.

Об'єкт дослідження – процес державного регулювання економіки агропродовольчої системи.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання в системі реалізації аграрної

політики.

Стан питання. Історія та географія України зумовили ключову роль аграрного виробництва в житті її народу. Наразі близько 70% території країни – сільськогосподарські угіддя, майже третина населення – сільські жителі, а в західному регіоні країни (7 областей) ця частка більше половини. До сільськогосподарської діяльності причетні 10 млн. домогосподарств, що мають земельні ділянки і використовують їх для основної і вторинної аграрної зайнятості, відпочинку і дозвілля. Разом з тим фактичний рівень продовольчого споживання в Україні відчутно нижче медично-рекомендованих норм здорового харчування. Середньодушові показники харчування населення свідчать про його значне недоїдання відповідно до медичних норм по продуктах тваринного походження, фруктах і овочах. За цим набором продуктів фактичне споживання досягає лише 70% медично-рекомендованого, тобто недостатність харчування (недоїдання) становить 30%. Вирішення проблеми харчування впирається в низьку платоспроможність більшості населення, яка не в змозі забезпечити потрібну доступність продовольчих товарів. Пересічному громадянину України для придбання медично-рекомендованого раціону харчування потрібно витратити дві третини свого доходу, що в 4-5 разів більше показника продовольчої доступності у розвинених країнах. [1, 2]

Значний потенціал аграрної сфери економіки України дає спроможність самодостатнього забезпечення населення сільськогосподарською продукцією у кількості і асортименті відповідно до медично-встановлених норм харчування, а також щорічно формувати постійно існуючий запас продовольства, який забезпечує продовольчу безпеку країни, під якою розуміється – «... захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності» (Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2006 р. № 1879 – IV).

Результати дослідження. Відповідно до ст. 48 «Конституції України» «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло». громадянам України надається право на достатній життєвий рівень, який однак не визначається цим основним законом держави за винятком громадян, які мають право на соціальний захист. Так згідно ст. 46 «Конституції України» «Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом».

Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2006 р. № 656 «Про затвердження наборів

продуктів харчових, непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» до реалізації Закону України від 15.07.1993 р. № 966 -XI «Про прожитковий мінімум» визначається прожитковий мінімум з продуктів харчування для дітей віком до 18 років, працездатного та непрацездатного населення і який повинен забезпечуватися державою у якості «продовольчої безпеки» тобто захищеності життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. При цьому невизначеність положення «... безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування...» обумовило необхідність введення в Постанову КМУ від 19.09.2007 р. № 1158 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку Українського села на період до 2015 р.» критеріїв щодо: достатності продовольчого споживання – відношення фактичного рівня споживання основних харчових продуктів на одну особу до науково обґрунтованих (медично-рекомендованих) норм здорового харчування; доступності продовольчого споживання – відношення вартості річного набору харчових продуктів на одну особу, що відповідає науково обґрунтованим нормам здорового харчування, до річного розміру доходу на одну особу.

Створення цієї державної цільової програми було обґрунтовано необхідністю практичного впровадження Законів України № 2982-IV «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.», від 18.10.2006 р. та «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р., № 969 IV, якими визначається необхідність пріоритетного розвитку аграрного сектору та соціального розвитку села в національній економіці, що зумовлюється винятковою значущістю та незамінністю вироблюваної продукції сільського господарства в життєдіяльності людини і суспільства у тому числі і формування і продовольчої безпеки країни, потребою відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури, за умов системності та комплексності правових, організаційних і економічних заходів органів державної влади та місцевого самоврядування.

Сучасні наукові дослідження в економіці та правознавстві визначили в аграрному секторі виробництво агропродовольчої продукції, її переробку та ринкову реалізацію, як окрему агропродовольчу систему у процесі забезпечення держави продуктами харчування. [1,3]

Теоретичні та науково-практичні розробки цього напрямку діяльності держави визначають що, вирішення цієї проблеми можливо лише за комплексним підходом, який включає: нормативно-правове забезпечення, сучасну інституційну систему, адміністративне управління, фінансу-

вання потреб сільськогосподарського виробництва, соціально-економічний захист населення за умов загального розвитку економіки держави. [4-6]

Продовольче забезпечення всіх верств населення на належному рівні повинно здійснюватися переважно продуктами власного виробництва, що вимагає вважати аграрний сектор, який включає сільське та рибне господарство, харчову промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів найважливішим в економіці держави. Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» в загальнодержавній політиці виділено окремий напрямок – аграрна політика з комплексом основних складових заходів, у тому числі: правових, організаційних і економічних, спрямованих на підвищення ефективності діяльності аграрного сектору економіки. При цьому шляхами реалізації основних пріоритетів державної аграрної політики є: розвиток земельних відносин, формування сприятливого економічного середовища для ефективної діяльності суб'єктів аграрного секторів, розвиток ринків продукції сільського господарства і продовольства, удосконалення системи державного регулювання та ефективне поєднання загальнодержавної і регіональної політики в аграрному секторі, комплексний розвиток сільських територій, підвищення соціального захисту і життєвого рівня сільських жителів, що в загальному плані визначає багатофункціональну спря-

мованість аграрної політики.

Україна в системі сільськогосподарської діяльності колишнього СРСР до 1990 року займала головне місце в його забезпеченні агропродовольчою продукцією незважаючи на те, що наприкінці цього періоду відбувався загальний занепад централізовано-планової системи господарювання. В виробництві сільськогосподарської продукції був задіяний майже увесь земельний потенціал України та значні матеріально-технічні ресурси. Це дає змогу використовувати показники обсягу виробництва продовольчої продукції цього періоду, як базові при розгляді процесу розвитку аграрного сектора України.

В таблиці 1 за даними Держкомстату України наведено динаміку змін засвоєння земельних ресурсів та виробництва сільськогосподарської продукції, яка характеризується різким зниженням та поступовим підйомом показників діяльності аграрного сектору за період 1990 року по 2009 рік. З наведених даних видно, що щорічні посівні площі під зернобобові культури, картоплю та овочі відкритого ґрунту практично не змінилися (коефіцієнт варіації для кожної з них не перевищує 6%) і в середньому сягають понад: 14,5; 1,0; 0,5 млн. га, відповідно. За цей же період посівні площі під буряки та кормові культури зменшились майже у 3 та 4,5 рази відповідно, а посівні площі під соняшник, навпаки, збільшилися у три рази.

Таблиця 1

Динаміка сільськогосподарської діяльності в Україні

Показники потужності та виробництва по роках періоду										
Показники потужності та виробництва	1990	1995	2000	2005	2009					
Посівні площі основних сільськогосподарських культур (тис. га)										
зернові та зернобобові культури	14583	14152	13646	15005	15837					
цукрові буряки (фабричні)	1607	1475	856	652	322					
соняшник	1636	2020	2943	3743	4232					
картопля	1429	1532	1629	1514	1409					
овочі відкритого ґрунту	456	503	538	465	451					
кормові культури	11999	10898	7063	3738	2658					
Виробництво основних сільськогосподарських культур (млн. т.) та їх урожайність (ц/га)										
зернові та зернобобові культури	51,0	35,1	33,9	24,3	24,5	19,4	38,0	26	46,0	29,8
цукрові буряки (фабричні)	44,3	276	29,6	205	13,2	177	15,5	248	10,1	315
насіння соняшнику	2,6	15,8	2,9	14,2	3,5	12,2	4,7	12,8	6,4	15,2
картопля	16,7	117	14,7	96	19,8	122	19,5	128	19,7	139
овочі	6,7	149	5,9	120	5,8	112	7,3	157	8,3	183
плоди та ягоди	2,9	42,7	1,9	29,8	1,4	38,4	1,7	63,7	1,6	70,7
Поголів'я худоби та птиці, тис. голів										
велика рогата худоба (тис. голів):										
усього	25194,8	19624,3	10626,5	6902,9	5079,0					
у т. ч. корови	8527,6	7818,3	5431	3926	2856,3					
свині (тис. голів)	19946,7	13945,5	10072,9	6466,1	6526,0					
вівці та кози (тис. голів)	9003,1	5574,5	1884,7	1754,5	1726,9					
птиця (млн. голів)	255,1	164,9	126,1	152,8	177,6					
Виробництво основних видів продукції тваринництва										
м'ясо (у забійній вазі), тис. т	4357,8	2293,7	1662,8	1597	1917,4					
молоко, тис. т	24508,3	17274,3	12657,9	13714,4	11609,6					
яйця від птиці, млн. шт.	16286,7	9403,5	8808,6	13045,9	15907,5					
вовна, т	29804	13926	3400	3195	4111					

З визначених площ виробництво сільськогосподарських продуктів у 2009 році у порівнянні з

1990 роком становило по: зерновим та зернобобовим культурам - 91%, цукровим бурякам - 31%, насіння соняшнику - 263%, картоплі - 110%, овочам - 122%, плодам та ягодам - 60%, м'ясо у забійній вазі - 47%, молока - 46%, яєць понад - 100%. Різке зростання посівних площ соняшника та його виробництво обумовлено можливістю експорту соняшникової олії.

При цьому середньорічна врожайність зернових та зернобобових за визначений період становить 25,8 ц/га і коливається у межах $\pm$ 4,65 ц/га. У найбільш неврожайних роках (1996, 1998, 1999, 2000, 2003 та 2007 р. р.) середня врожайність дорівнювала 19,9 ц/га $\pm$ 1 ц/га. Виродність неврожаю для аналізованого періоду становить 30% з середньою циклічністю 3 роки. Характерною особливістю динаміки врожайності по роках, є те, що врожайність зернових та зернобобових перед неврожайним роком менше 25 ц/га при середньому рівні врожайності, за виключенням неврожайних років, - 27,7 ц/га. Це дає змогу прогнозувати неврожайні роки та обсяг необхідного запасу зернобобових в державі на рівні понад 5 млн. т., який буде компенсувати недостачу зернових у неврожайні роки.

Проведений аналіз також дозволяє встановити потенціал виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, щодо забезпечення населення продуктами харчування, як рівень виробництва 1990 р. Середнє значення виробництва сільськогосподарської продукції у 2009 р. у порівнянні з 1990 р. сягає значення майже 65% за складовими: сільськогосподарські культури - 109%; худоба та птиця - 35,4%; продукція тва-

ринництва - 50,8%. Наведене свідчить про необхідність інтенсифікації розвитку виробництва м'ясо-молочної продукції. Так при досягненні виробництва рівня 1990 року, на кожну особу з 46 млн. чисельності населення буде приходиться: понад 90 кг м'яса, 500 кг - молока та понад 1т зернових та зернобобових, що дасть змогу забезпечити раціональне харчування яке включає білки, жири та вуглеводи відповідно до нормативів у співвідношенні: 1:1:5,8 і визначає Україну як потенційно самодостатню державу із забезпечення кількісними та якісними обсягами виробництва продукції харчування.

За період що аналізується, Україна пройшла шлях від повної державної власності з централізованим управлінням до демократичного суспільства зі значною часткою недержавних форм власності. Починаючи з 1990 року в Україні, одночасно з становленням її як самостійної держави, відбувалася трансформація структури агропродовольчого виробництва з переходом від загальнодержавної форми власності до приватної з формуванням: колективних господарських підприємств, товариств з обмеженою відповідальністю, приватних фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів, акціонерних товариств відкритого і закритого типу, особистих селянських господарств.

В таблиці № 2 наведено розподіл засвоєння площ та обсяги виробництва сільськогосподарської продукції між юридичними особами з недержавною формою власності та фізичними особами станом на 2010 рік.

Таблиця 2

Розподіл земельних площ та виробництва сільськогосподарської продукції за категоріями землевласників і землекористувачів у 2010 році.

Найменування показників	Усього	Площа сільськогосподарських земель, тис. га			
		Разом	За формами господарювання		
			державних	недержавних	громадян
Загальна земельна площа України, тис. га	60354,8	37918,0	1235,7	20439,4	16242,9
Сільськогосподарські угіддя (тис. га):	41596,4	36554,8	1048,0	19816,4	15690,4
рілля	32478,4	30930,3	865,1	18556,7	11508,5
сіножаті	2409,8	1617,4	35,3	407,7	1174,4
пасовища	5489,7	3014,3	110,8	666,3	2237,2
Кількість господарств, тис. одиниць	4669,252	-	0,345	56,807	4612,1
Виробництво с/г продукції тис. т. (%)					
Рослинництво					
Зернові та зерно-бобові культури	46028,3(100%)	15837	-	35841,9 (77,9%)	10186,4(22,1%)
Цукрові буряки(фабричні)	10067,5(100%)	322	-	9151,6 (91%)	915,9(9%)
Соняшник	6364(100%)	4232	-	5177,4 (81,3%)	1186,6(18,7%)
Картопля	19666,1(100%)	1409	-	517,6 (2,6%)	19148,5(97,4%)
Овочі	8341(100%)	451	-	1120,1 (13,4%)	7220,9(86,6%)
Плоди та ягоди	1618,1(100%)	228,8	-	214,8 (13,3%)	1403,3(86,7%)
Тваринництво					
М'ясо (у забійній вазі), тис.т.(%)	1917,4(100%)	-	-	1034,2 (53,9%)	883,2(46,1%)
Молоко, тис.т.(%)	11609,6(100%)	-	-	2236,0 (19,3%)	9373,6(80,7%)
Яйця, млн. шт.(%)	15907,5(100%)	-	-	9258,2 (58,2%)	6649,3(41,8%)
Вовна, т. (%)	4111(100%)	-	-	840 (20,4%)	3271(79,6%)
Мед, т. (%)	74051(100%)	-	-	1798 (2,4%)	72253(97,6%)

Із загальної площі сільськогосподарських угідь (36,5 млн. га) виробництво продовольчої

продукції недержавними підприємствами та особистими селянськими господарствами здійснювалося на частинах 54% та 43% відповідно. При цьому засвоєння громадянами сіножатних та пасовищних земель, майже у три рази більше аналогічних площ сільськогосподарських підприємств, що дало їм змогу зрівнятися по окремим показникам виробництва сільськогосподарської продукції (м'ясо та яйця) або перевищити їх виробництво підприємствами галузі (картопля, овочі, плоди та ягоди, молоко, мед, бавовна). На теперішній час діяльність сільськогосподарських підприємств в основному спрямована на великотоварне виробництво, як то: зернові та зернобобові культури, цукрові буряки, соняшник, що також дозволило їм здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з поставки цієї продукції.

На сучасному етапі розвитку держави економіка України є перехідною від соціалістичної до ринкової, що вимагає визначення самостійних додаткових окремих напрямів діяльності. Так, поряд з визначенням конституційної політики, структурно – інвестиційної і промислової політики, фінансової політики, соціальної політики, екологічної політики, аграрної політики доцільно визначити агропродовольчу політику, оскільки держава на теперішній час, в наслідок скрутного економічного становища, немає можливості виконати «Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року» в частині розвитку соціальної сфери села та його інфраструктури відповідно до аграрної політики держави.

Вважаючи вищевикладене, агропродовольчу політику України можна визначити, як цілеспрямовані дії держави в агропродовольчій системі аграрного сектора економіки щодо забезпечення формування і розвитку: конкурентної системи різних рівнів ринкових суб'єктів господарювання, державну підтримку виробників агропродовольчої продукції, фінансово-кредитних і фондових ринків, земельних відносин та землеустрою, виробництва безпечної і якісної продукції харчування, екологізації сільськогосподарської діяльності та примноження і захист природного потенціалу, інформаційне забезпечення та моніторинг результатів діяльності, сприятливого інвестиційного клімату, зовнішньоекономічної діяльності тощо. Наведений перелік найголовніших складових агропродовольчої політики дозволяє констатувати її значимість та самостійність, реалізація якої невід'ємно пов'язана з соціально-економічним розвитком країни і здійснюється за двома напрямками – стратегією та тактикою агропродовольчої політики.

Стратегія агропродовольчої політики – обраний державою курс, розрахований на тривалу перспективу, спрямовану на вирішення великомасштабних економічних і соціальних завдань аграрного сектору, захист прав і свобод фізичних

і юридичних осіб, примноження природного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту для забезпечення:

- фізичної доступності населення та достатності у кількісному відношенні безпечної поживної продовольчої продукції;

- економічної доступності до продовольчої продукції визначеного обсягу і якості для усіх соціальних груп населення;

- продовольчої незалежності країни, яка визначається автономністю та економічною самостійністю національної агропродовольчої системи;

- здатності національної агропродовольчої системи мінімізувати вплив кліматичних, погодних та інших коливань на забезпечення продовольством населення всіх регіонів держави;

- стійкого розширеного розвитку відтворення агропродовольчої системи;

- соціально-економічного розвитку сільської місцевості.

Яскравим прикладом стратегічної політики держави є «Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року», яка прийнята у 2007 році і втілює усі вищезначені напрями діяльності.

Тактика агропродовольчої політики визначається, як сукупність цілей, завдань, засобів і способів на короткострокову перспективу при реалізації стратегічної політики в конкретних умовах, що складається у поточному періоді розвитку. Найголовнішим завданням тактики реалізації стратегічної агропродовольчої політики є постійне підтримання продовольчої безпеки країни.

В загальному плані політика держави та її окремі напрями реалізуються через відповідні функції, якими визначаються основні шляхи вирішення поставлених задач, які обумовлюються спільними інтересами суб'єктів суспільства.

Реалізація агропродовольчої політики держави повинна здійснюватися визначенням агропродовольчої функції з завданнями та відповідними заходами, як-то: облік і оцінка природних ресурсів та регіонального застосування розподілу площ під районоване планування виробництва видів сільськогосподарської продукції, формування матеріально-технічного забезпечення, розробка законодавчих та нормативно-правових актів з організації управління та контролю за їх виконанням, розробка нормативів і стандартів якості продукції, охорона навколишнього середовища, організація науково-дослідних робіт, підготовка кадрів, організація міжнародного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Головне призначення агропродовольчої функції держави полягає у забезпеченні несперечливого співвідношення соціальних і економічних інтересів суспільства для реалізації та захисту прав людини на науково-обґрунтоване забезпечення доступності достатнього обсягу якісних

продуктів харчування. При цьому необхідно визначити, що під об'єктами агропродовольчої функції держави розуміються: людина – її конституційні права на життя і здоров'я, право на достатнє й безпечне харчування; суспільство – його матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище, продовольчі ресурси; держава – її обов'язок забезпечити загальний добробут, належний рівень продовольчого забезпечення харчування громадян та її відповідальність за свою діяльність, а до суб'єктів відносяться: Президент України, Верховна рада України, Кабінет міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни України, об'єднання громадян, неурядові організації.

Агропродовольча функція держави повинна реалізовуватися через правовий, економічний, функціональний та інституційний механізми (Рис.1). Правовий механізм включає в себе сукупність правових норм, що вміщені у відповідних законодавчих актах та нормативно-правових документах, які спрямовані на забезпечення реалізації агропродовольчої політики, як-то: Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», «Про прожитковий мінімум», «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про зерно та ринок зерна в Україні», «Про молоко та молочні продукти, «Про державний матеріальний резерв», «Про безпечність та якість харчових продуктів», «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них», «Про насіння та садивний матеріал» інші закони, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також інші нормативно-правові акти.

Правовий механізм забезпечення діяльності агропродовольчої системи постійно удосконалюється, про що свідчать проекти законів які надходять до Верховної Ради України, так у 2011 р. на розгляд Верховної Ради подано два проекти законів «Про основи продовольчої безпеки України» (ВР реєстр № 8370 від 08.04.2011 р.) та «Про продовольчу безпеку України» (ВР реєстр № 8370-1 від 28.04.2011 р.), в яких визначається проблемність та необхідність формування високого рівня якості життя населення в частині забезпечення продуктами продовольства відповідно до науково-обґрунтованих фізіологічних потреб.

Економічний механізм являє собою сукупність економічних регуляторів визначених законодавством і спрямованих на забезпечення ефе-

ктивної діяльності агропродовольчої системи. До економічних регуляторів, що здійснюються державою належать прогнозування, планування, програмування, регулювання зовнішньоекономічної діяльності, фінансування та кредитування, яке для агропродовольчої системи включає: цінове регулювання сільськогосподарської продукції, бюджетні дотації та позики, кредитні субсидії, митні збори тощо.

Функціональний механізм включає в себе перелік завдань з формування та забезпечення реалізації агропродовольчої функції держави, що виконуються органами державної влади у межах встановлених актами чинного законодавства. До основних завдань реалізації функціонального механізму належать: прогнозування розвитку галузей агропродовольчого виробництва; техніко-технологічне переоснащення агропромислового виробництва; забезпечення підтримки підприємств, особистих селянських і фермерських господарств, сільськогосподарської кооперації; розробка і здійснення заходів щодо розвитку інфраструктури продовольчого ринку; використання та охорона земель усіх категорій та форм власності; контроль якості та безпечності сільськогосподарської продукції; розробка загальнодержавного балансу попиту і пропозиції основних видів сільськогосподарської продукції; регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів агропродовольчого ринку та ін.

Інституційний механізм охоплює собою систему органів державної влади, регіонального та місцевого самоврядування, які прямо чи опосередковано беруть участь в реалізації державної агропродовольчої політики відповідно до покладених на них компетенцій. Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення аграрної політики є Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики України).

Всі ці елементи становлять єдину систему, яка охоплюється поняттям «Економіко-правовий механізм державного регулювання агропродовольчої діяльності» і в якому втілюється як економічні регулятори, так і правові чинники. Економіко-правовий механізм державного регулювання агропродовольчої діяльності визначає цілеспрямованість, формальну визначеність, загальнообов'язковість, сприяє врегулюванню відносин в аграрній сфері, застосування превентивних, оперативних, стимулюючих заходів до юридичних та фізичних осіб в агропродовольчій системі. Він закономірно залежить від рівнів економічного, політичного, правового, соціального, культурного та технологічного розвитку суспільства.

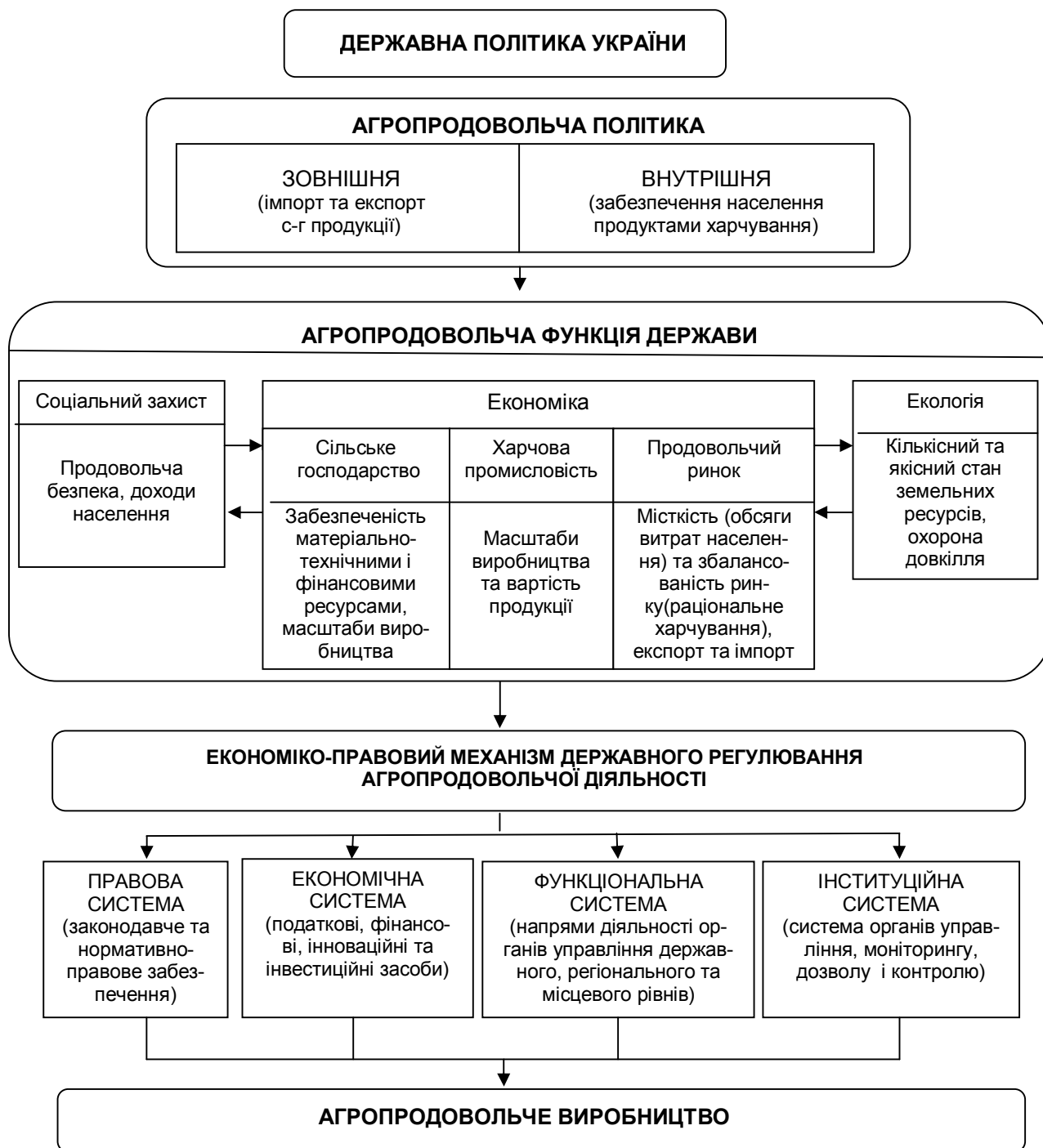

Рис. 1. Агропродовольча функція держави та економіко-правовий механізм її реалізації

Висновки. 1. Потенціал виробництва агропродовольчої продукції в Україні, за який можна прийняти обсяг виробництва харчових продуктів у дев'яності роки минулого століття, визначає її, як самодостатню державу спроможну у повному обсязі забезпечити внутрішнього споживача продуктами харчування у відповідності до медично-обґрунтованих нормативів.

2. В системі державної аграрної політики України визначено окремий напрям - агропродовольчу політику, яка спрямована на вирішення соціально-економічних питань з забезпечення населення достатнім обсягом якісних продуктів

харчування відповідно до встановлених медичних норм.

3. Агропродовольча політика втілює стратегічні та тактичні шляхи її реалізації, згідно яких діяльність в аграрній сфері, щодо довгострокової перспективи, визначається національним виробництвом сільськогосподарської продукції у обсягах, що відповідають умовам їх достатності і доступності для населення, а тактична діяльність спрямовується на постійне вирішення головної задачі держави – продовольчої безпеки.

4. Визначено агропродовольчу функцію держави, як комплекс форм державного регулюван-

ня в агропродовольчій системі, що включає планування її розвитку, бюджетно-податкову, грошово-кредитну, закупівельну та зовнішньоекономічну напрями діяльності, страхування, тощо, які спрямовані на задоволення потреб населення в частині доступності та достатності продуктів харчування.

5. Реалізація агропродовольчої функції держави здійснюється правовим, економічним, інсти-

туційним та функціональним механізмами органів державного, регіонального та місцевого рівнів управління у єдиному та цілеспрямованому комплексі, який можна визначити, як економіко-правовий механізм державного регулювання агропродовольчої системи з підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Список використаної літератури:

1. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / [Пасхавер Б.Й., Шубравська О.В., Молдаван Л.В., та ін.]; за ред. Акад. УААН Б.Й.Пасхавера ; НАН України Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – 432 с.
2. Княженко І. І. Економіка продовольчої забезпеченості: доступність та достатність раціонального харчування Менеджер Вісник Донецького державного університету управління Науковий журнал. 2(56) 2011. 100-109 с.
3. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми / Бородіна О.М., Киризюк С.В., Попова О.Л. та ін.; За ред. доктора екон. наук. О.М.Бородіної; Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. – К., 2008. – 264 с.
4. Гойчук О.І. Продовольча безпека: теорія, методологія проблеми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О.І. Гойчук. – Миколаїв, 2004. – 42 с.
5. Латинін М.А. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / М.А.Латинін. – Донецьк, 2007. – 41 с.
6. Малигіна В.Д. Продовольча безпека – реальна цінність держави/В.Д.Малигіна// Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами юго-восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. - Сборник научных трудов. - : Стамбул-Донецк: ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2010. – 497-501 с.

В соответствии с государственной регуляторной политикой впервые определена агропродовольственная функция государства и экономико-правовой механизм ее реализации в системе регулирования социально-экономических процессов.

Ключевые слова: государство, экономика, агропродовольственная сфера, политика, функция, экономико-правовой механизм, регулирование

In accordance with state regulatory policy, first defined by the state regulatory function of agricultural food production and economic-legal mechanism for its implementation in the regulatory framework of socio-economic processes.

Keywords: state, economy, agri-food sector, politics, the function of the institutional mechanism for regulation

Дата надходження до редакції: 25.01.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Чупис А.В.

УДК 658.15

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ СИСТЕМ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ

С. І. Мішин, аспірант, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Науковий керівник: д.е.н., доцент Красноруцький О.О.

В статті приділено увагу формалізації передумов та принципів систем антикризового управління підприємствами в контексті генезису кризових явищ та їх наслідків на мікрорівні.

Постановка проблеми. Ринкова економіка за своєю суттю орієнтована на жорстоку конкурентну боротьбу суб'єктів виробничо-комерційних відносин, що зумовлює досягнення певного рівня

адекватності організації та управління функціонуванням всіх сфер діяльності підприємств викликам зовнішнього та внутрішнього середовища. За останні десятиліття кількість нових завдань